

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**MULTILINGVÁLIS ÉS MULTIKULTURÁLIS
KIHÍVÁSOK
EGY MAGYAR ÓVODÁBAN**

KITZINGER ARIANNA ILONA

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar**

**Nyelvtudományi Doktori Iskola
Vezetője: Prof. É. Kiss Katalin
egyetemi tanár, akadémikus**

Alkalmazott Nyelvészeti Műhely

**Témavezető: Dr. Reményi Andrea
egyetemi docens**

**Piliscsaba–Budapest
2015**

Tartalomjegyzék

1. Háttér	3
1.1 Kontextus és kutatási probléma	3
1.2 Célok és kutatási kérdések	4
2. Módszertan	5
3. Eredmények	6
3.1 Főbb eredmények	6
3.2 Sajátos szakmai eredmény	9
4. A kutatás jelentősége	11
5. További kutatási irányok	12
Hivatkozások	13
Publikációk az értekezés témájában	16
További publikációk	17
Előadások az értekezés témájában	18
További előadások	19

1. Háttér

1.1 Kontextus és kutatási probléma

“Barbárok.” Így bélyegezték meg az ő anyanyelvükétől eltérő nyelveken beszélő embereket a görögök (Bakker, 2010, 282. o.). Ma azonban a multilingvalitás vagy nyelvi sokszínűség – mind egyéni, mind társadalmi szinten – elterjedt jelenségnek számít. A többnyelvűséget a nyelvészet széles körben tanulmányozta, akárcsak a korai nyelvfejlést a pedagógia. Magyarországon is vannak kétnyelvűséggel (pl. Bartha, 1999; Navracsics, 2007, 2008, 2010), korai nyelvelsajátítással (pl. Kovács, 2002, 2008, 2009 a, b, c) vagy multikulturalitással (pl. Cs. Czachesz, 1998; Torgyik, 2005; Varga, 2006) foglalkozó kutatók. Mindemellett a kora gyermekkori nevelési háttér annyira újnak minősül a magyarországi társadalmi közegben, hogy az ez irányú kutatásokban hiátus fedezhető fel.

Jelen kutatásban egy különleges nyelvpedagógiai helyzet tárul fel. 2008 szeptembere óta a pápai katonai légi bázis NATO-katonáinak gyermekei a helyi Fáy András Lakótelepi Óvodába járnak, melyet a helyi önkormányzat jelölt ki erre a célra. A családok NATO-tagországozból, illetve két békepartner államból érkeztek a Stratégiai Légiszállító Képesség Program, azaz a SAC/C-17 (Strategic, 2013) keretein belül. A családok jellemzően fiatal szülőkből állnak, akiknek gyermekei iskolába vagy óvodába járnak. Kiküldetésük általában 1,5-4 év között mozog. A pápai multilingvális–multikulturális óvoda a fogadó ország gyermekei mellett 6 különböző ország 23 külföldi családjának gyermekét fogadja az Amerikai Egyesült Államokból, Bulgáriából, Hollandiából, Lengyelországból, Norvégiából, és Svédországból. Az óvodában magyar, svéd, bolgár, norvég, holland, illetve az amerikai családoknál angol, filippínó és spanyol anyanyelvű gyerekeket nevelnek. Ez a NATO gyakorlatában példa nélküli, hiszen valamennyi más támaszpont saját nemzetközi óvodát, iskolát működtet. Pápa az első olyan hely, ahol a gyerekek nyelvi, szociális és kulturális téren egyaránt a helyi közösségbe próbálnak illeszkedni.

1.2 Célok és kutatási kérdések

A nyelvészeti, pedagógiai és szociológiai elméletek feltárásával, illetve az empirikus kutatás lefolytatásával az elsődleges cél kideríteni, hogy az óvodapedagógusok, a szülők és az oktatási döntéshozók miképp alakítják ki a kommunikációhoz szükséges közös nyelvi, kulturális és pedagógiai alapot ebben a rendkívül összetett helyzetben. Az adott nyelvi közösség bemutatásán és megértésén kívül a kutatás célja még új jelentések kibontása és olyan nyelvészeti és pedagógiai koherenciák feltárása, melyek Magyarországon eddig nem voltak ismertek. Fentiek értelmében a kutatási kérdések (KK) a következők:

- KK 1. Melyek azok a főbb nyelvpedagógiai teóriák, melyek a korai két- és többnyelvűség alapjait képezik?
- KK 2. Milyen tárgyi feltételekben mutatkozik meg a multilingvális–multikulturális nevelés az óvodában?
- KK 3. Mely nyelveket használják az óvodában és miképp fejlesztik azokat?
- KK 4. Milyen nyelvpedagógiai módszereket alkalmaznak és mi az óvodapedagógus szerepe?
- KK 5. Miképp jelenik meg a nyelv és a különböző nemzetek a gyermekek szociális kapcsolataiban és hogyan vannak jelen a különböző kultúrák az óvodai életben?
- KK 6. Milyen pedagógiai filozófiát követnek az óvodapedagógusok a mindennapi gyakorlatban?
- KK 7. Melyek a legjelentősebb előnyei és hátrányai a multikulturális nevelések?

2. Módszertan

A probléma sokrétű jellegéből kiindulva az empirikus kutatás háttéréül szolgáló elméleteket különféle tudományágakból kellett összegyűjteni. Ennélfogva, a szekunder kutatás, azaz a szakirodalmi áttekintés különös figyelmet szentel Krashen (1981) nyelvelsajátítás és nyelvtanulás közötti megkülönböztetésének, Lenneberg (1967) kritikus periódus elméletének, illetve Cummins (1976) küszöbhipotézisének, melyek segítenek megérteni a kora gyermekkori nyelvfejlést nyelvészeti és pedagógiai szempontból egyaránt. Egy másik aspektus, a szociológiai szempont figyelembevételkor Berry (2008) akkulturációs stratégiáját és annak értelmezéseit (Feischmidt, 1997; Rédei, 2007; Kitzinger, 2009 a, b) érdemes a középpontba állítani.

Az empirikus kutatás lefolytatásakor a trianguláció módszere tűnt a legcélszerűbb eszköznek. A triangulálást mint módszert a társadalomtudományok az 1970-es években vették át a tengerészetből. Utóbbiban egy objektum pozíciójának a meghatározását jelenti két – már ismert elhelyezkedésű – pont alapján (Brown & Rodgers, 2002). Habár mára a terminust gyakran a vegyes módszerű (kvalitatív és kvantitatív módszereket ötvöző) kutatásokra alkalmazzák, Denzin (1978) eredetileg ezt az elnevezést a többféle kvalitatív módszerekkel dolgozó vizsgálódásokra használta. Bármelyik esetre (akár vegyes, akár kvalitatív vagy kvantitatív vizsgálatokra) is vonatkoztatjuk, a „triangulálás az a módszer [...], amely biztosítja a validitást [...] azáltal, hogy a kutatási kérdéseket többféle perspektívából elemzi” (Guion, Diehl, & McDonald, 2002, 1. bek.), legfontosabb célja pedig „az eredmények érvényessé tétele azáltal, hogy a különféle módszerekből származó eredményeket egy irányba tereli” (Dörnyei, 2007, 164. o.). Az eredményeknek nem kell feltétlenül konvergensek lenniük. Sőt, a divergens eredmények – figyelmeztet Patton – motivációs erejüknél fogva legalább annyira ösztönzően hatnak (idézi Guion, Diehl, & McDonald, 2002).

Az eddig kategorizált triangulációs módszerek közül (Denzin, 1978; Janesick, 1994; Freeman, 1998; Brown, 2001) ebben az értekezésben az adatok és a módszerek triangulálása, illetve az interdiszciplináris triangulálás szerepel. Az adatok triangulálása a különböző forrásokból nyert információkat jelenti, ahol az adatközlők különböző státuszúak voltak. A módszertani triangulálást itt a különböző módszerek egymás melletti alkalmazása (pl. megfigyelés, interjúk különböző adatközlőkkel) illusztrálja. Mindemellett a módszer interdiszciplináris is, mivel a nyelvészeti és pedagógiai módszereket szociológiai és pszichológiai aspektusból közelíti meg.

Fentiek értelmében az eredmények többirányú megközelítése és azok érvényességének kiterjesztése érdekében (Seidman, 2002; Nádasi, 2004) a triangulálás a következő elemekből tevődik össze (1. ábra):

Módszerek	A kutatás tárgya	Kutatási eszközök és elemzési módszerek
Megfigyelés	<ul style="list-style-type: none"> • személyi és tárgyi feltételek az egész óvodában • tantervben foglalt és azon kívüli tevékenységek 3 óvodai csoportban (61 gyerek) 	A megfigyelési táblázat tartalomelemzése
Interjúk	<ul style="list-style-type: none"> • 9 szülő 3 kategóriában: magyar anyanyelvű, angol anyanyelvű, nem angol/ magyar anyanyelvű szülők • 3 oktatási döntéshozó • 5 óvodapedagógus • 6 óvodás gyermek 	A félig strukturált interjúkérdésekre adott válaszok tartalomelemzése
Dokumentumelemzés	<ul style="list-style-type: none"> • az óvoda interkulturális nevelési programja 	A dokumentum elemzése a megalapozott elmélet (Grounded Theory) szerint

1. ábra: Az empirikus kutatás módszerei

A kutatásban a kvalitatív és a kvantitatív módszerek a következőképpen viszonyulnak egymáshoz: KVAL + kvan, miszerint a túlsúlyban lévő kvalitatív kutatási módszerek kisebb mennyiségű kvantitatív adatokkal egészülnek ki (Dörnyei, 2007). A kvalitatív módszerek előtérbe kerülése annak tudható be, hogy úgy vélem, az általuk nyert eredmények jobban tükrözik a különféle (szülői, családi, pedagógusi) tapasztalatokat és véleményeket, illetve a helyzet egyediségét és összetettségét, mint a kvantitatív adatok.

3. Eredmények

3.1 Főbb eredmények

A főbb eredményeket az értekezés hipotézisein (H) keresztül mutatom be, melyeket a kutatás végére bizonyítottam, illetve cáfoltam.

H 1. Vannak olyan elméleti kérdések a korai nyelvfejlésben, melyek vita tárgyát képezik.

✓ A hipotézis beigazolódott. A mai napig léteznek olyan kritikus pontok a korai nyelvfejlés diskurzusában, melyek vitát generálnak és nem mentesek az érzelmi felhangoktól sem. Chomsky (1968) nativista hipotézise, Lenneberg (1967) kritikus periódus elmélete és Cummins (1976) küszöbhipotézise még mindig széles körben vitatott, a korai kezdés kérdése pedig örökzöldnek bizonyul. Utóbbi különös jelentőséggel bír jelen kutatási témában, mivel a vizsgálódások óvodában zajlottak. Az eredmények azt mutatják, hogy a viták különféle irányokat vesznek, és az olyan kérdések, mint például, hogy mikor kezdődjék a második nyelv tanulása, melyek a korai kezdés jótékony hatásai, egyáltalán előnyben vannak-e a kétnyelvűek az egynyelvűekkel szemben, még mindig nem jutottak nyugvópontra. A kérdések megválaszolásában Krashen (1981) distinkciója a nyelvtanulás és a nyelvvelsajátítás között és Johnstone (2002) összehasonlítása a korai és későbbi kezdést illetően hasznos segítséget nyújtanak, mivel válaszaik a különböző életkorok jellegzetességeit taglalják, és amellet érvelnek, hogy a nyelvtanulásnak bármely életkorban van létjogosultsága. Ezen értekezés eredményeit figyelembe véve megjegyzem, hogy a fókuszunk a kérdés tartalmáról (korai vs. késői kezdés) a tanítás módszereire kéne esnie valamennyi életkorban.

H 2. A multilingvális-multikulturális nevelés megkezdésének pedagógiai és tárgyi feltételei az óvodában adottak voltak.

✓ X A hipotézist részben tekintem csak igazoltnak. A pedagógiai feltételek elsősorban az óvodavezetés és az óvodapedagógusok, asszisztensek és dadusok óriási munkaerő-befektetésének köszönhetően váltak kedvezővé. Ők azok, akik az oroszlanrészét vállalták és vállalják annak, hogy egy egynyelvű óvodából multilingvális–multikulturális óvoda váljék. Vitatható, hogy az ő elhivatott munkájuk nélkül folytatódhatott volna-e a program. A helyi önkormányzat kétségtelenül segíti a pedagógiai munkát (pl. tanulmányutakkal, nyelvtanfolyamokkal), ugyanakkor a pluszmunkáért nem részesíti a pedagógusokat extra juttatásban. A NATO szerepe az adott nyelvpedagógiai szituációban nem teljesen tisztázott. Nem derült ki, hogy ők valóban akarták-e ennek az intézménynek a létrejöttét, és ha igen, milyen felelősséget vállalnak a működtetésében. Több segítséget lehetne tőlük igényelni az anyanyelvi nevelés (pl. anyanyelvi asszisztensek folyamatos jelenléte), a szervezési és adminisztratív munka tekintetében.

H 3. Az óvoda az integrált nyelvi nevelést alkalmazza (szemben az elkülönített neveléssel), amely a párhuzamos magyar–angol nyelvhasználatban nyilvánul meg.

✓ A hipotézis igazolódott. Az integráció az interkulturális program egyik legfőbb célja, amelynek mind a tanterven belüli, mind az azon kívüli tevékenységek igyekeznek maximálisan megfelelni. Az integráción belül valamennyi csoport kétféle nevelést folytat: a bemelegítő és a befűllesztéses módszert, melyek egyidejű alkalmazása szintén egyedülállóan nevezhető a nyelvpedagógiában. A befűllesztéses módszer hatásainak minimalizálására az óvodapedagógusok a külföldi szülők segítségét is kérték egy anyanyelvi „elsősegély csomag” létrehozásához. Ezen az úton továbbhaladva, a fenntartóval is érdemes lenne tárgyalni anyanyelvi asszisztensek bevonásáról, amennyiben az óvoda kétnyelvűből többnyelvűvé kíván válni.

H 4. a) A multilingvális–multikulturális nevelés valamennyi szereplőjének nyelvi, kulturális és pedagógiai kihívásokkal kell szembenéznie.

b) A nem magyar vagy angol anyanyelvű gyerekeknek kell a legtöbb kihívással szembesülnie.

✓ X Habár a hipotézis mindkét része igazoltnak tekinthető, a kihívások nem mindegyik szereplőt érintik egyforma mértékben. Amíg a pedagógusoknak fel kellett frissíteni nyelvtudásukat és komolyan ki kellett dolgozniuk interkulturális stratégiáikat ahhoz, hogy munkájukat el tudják végezni, nem mindegyik gyermeknek és szülőnek kellett hasonlóképpen cselekedni. Az angol anyanyelvű gyerekek és szülők az óvodában saját nyelvüket használhatják, akárcsak a magyarok. A nem angol és nem magyar anyanyelvű gyerekeknek azonban igazodniuk kellett az óvoda által felajánlott nevelési és nyelvi helyzethez. Ugyanakkor a külföldi szülők nem mindegyike ragaszkodik az óvodában az anyanyelvi neveléshez, a program pedig szintén a családok hatáskörébe helyezi az anyanyelvi nevelést. Szintén bebizonyosodott, hogy az anyanyelvi nevelés számos esetben a háttérbe szorul, a magyar és az amerikai kultúra pedig elsőbbséget élvez. Az új interkulturális pedagógiai program számos ponton (módszerek, eszközök, stratégiák) kiemelten foglalkozik a pedagógiai kihívásokkal.

- H 5. a) A gyerekek nem válnak automatikusan kétnyelvűvé intézményes keretek között.
- b) A gyerekek egy megfelelően kidolgozott nevelési program segítségével válhatnak kétnyelvűvé.

✓ X A hipotézis első fele (a) teljesen, a második fele (b) részben tekinthető igazoltnak. A kétnyelvűvé válás nagyon összetett folyamat: számos feltételnek kell hatnia egymásra és kiegészíteni egymást. Egy szakértelemmel kidolgozott nevelési program kétségtelenül döntő befolyással bír, teljes sikert azonban nem garantálhat. A Fáy András Lakótelepi Óvodában finom és rendkívül összetett kapcsolati hálók figyelhetők meg, melyek mind hatással lehetnek a nyelvhasználatra és a kommunikációra. Ezáltal a nyelvhasználatot több szereplő is befolyásolhatja: az óvodapedagógus, a kortársak és a család szerepe nem elhanyagolható. Mindemellett belső és külső motivációs erők is stimulálhatják a kétnyelvűséget; így nem állítható, hogy a gyerekek a nyelveket saját erőfeszítéseik nélkül „ajándékba” kapják.

- H 6. A multilingvális–multikulturális csoport megadja a lehetőséget a gyerekeknek és a pedagógusoknak ahhoz, hogy kialakítsák
- a) nyelvi identitásukat (melyik nyelvvel azonosulnak) és
- b) kulturális identitásukat (melyik kultúra/ka/t fogadják el).

✓ Ezek a feltételezések igaznak minősíthetők. A speciális kontextus kedvez a gyerekeknek és a pedagógusoknak abban, hogy kialakítsák nyelvi és fejlesszék kulturális identitásukat már az iskolás kor előtt. Mindez azonban csak egyfajta lehetőséget kínál; hogy milyen mértékben használják ki az adott lehetőséget a szereplők, rajtuk múlik. Az óvoda minden eszközével arra törekszik, hogy változatos nyelvi és kulturális inputtal lássa el a gyerekeket és szüleiket, hogy az említett készségek fejlődhessenek. A legtöbb gyermek esetében a nevelési környezetnek a pozitív hatása volt megfigyelhető, leginkább a pedagógusok pozitív attitűdjének köszönhetően. Nem hagyható figyelmen kívül azonban az a félelem, ami a magyar szülőknél a potenciális identítászavarokkal, a külföldi szülőknél pedig a nevelési módszerekkel, körülményekkel (pl. étkezés, napirend) szemben felmerült.

3.2 Sajátos szakmai eredmény

A kutatási eredmények ismeretében joggal feltételezhető, hogy a NATO égisze alatt új multilingvális-multikulturális óvodapedagógiai modell jött létre Magyarországon.

Meghatározó konklúzióként jelen értekezésben teszem közzé ennek definícióját, melyet „Pápai modell”-nek (PM) nevezek el, s amelynek új elemeit az alábbiakban ismertetem.

A „Pápai modell” az az óvodapedagógiában 2008-ban bevezetett minta, amely a SAC-C/17 (Strategic Airlift Capability/ Stratégiai Légiszállító Képesség) program keretein belül a magyar és migráns gyerekek részére integrált multilingvális és multikulturális nevelést tesz lehetővé a pápai Fáy András Lakótelepi Óvodában. A program főbb elemei (2. ábra):

A “Pápai modell”	
1.	A PM óvodai programja a magyar–angol kétnyelvűsége épül, ugyanakkor a gyermekek – az óvodai csoportok nemzeti összetételének megfelelően – több nyelvvel is ismerkedhetnek.
2.	Az óvodapedagógusok és pedagógiai asszisztensek a magyar és/ vagy angol nyelvet használják, emellett a gyermekek nyelvválasztása és nyelvhasználata tetszőleges.
3.	A PM nyelvpedagógiai célja, hogy a kellő motivációt és impulzusokat adjon az óvodáskorú gyerekeknek az anyanyelv és idegen nyelv(ek) elsajátításhoz, valamint b a nyelvfejlesztés spontán, természetes közegben jelenjen meg, játékos tevékenységekbe ágyazva, eredménye pedig az életkornak megfelelő szóbeli nyelvhasználat legyen.
4.	A program különösen nagy hangsúlyt fektet az óvodában a magyar és a mellette megjelenő nemzetek kultúrájának megismertetésére, azok minél szélesebb körű bemutatására. A program interkulturális célja tehát, hogy érdeklődést keltsen a gyerekekben, szülőikben, pedagógusokban más kultúrák felfedezése iránt és az óvodai évek alatt a gyerekek hozzászokjanak a sajátjukétól eltérő kultúrákhoz, viselkedési formákhoz úgy, hogy saját kultúrájuk elemeivel és értékeivel is tisztában legyenek.
5.	A PM legfőbb jellemzői: a unikális, mivel világviszonylatban példa nélküli b innovatív, mert állandó megújulás jellemzi (pl. pályázatok, tárgyi és személyi feltételek) c kiterjeszhető és mélyíthető mind nyelvi, mind kulturális tartalmában
6.	A PM lehetősége a minta-szerep, amely „jó gyakorlatként” másutt is megismertethető és bevezethető amennyiben a disszemináció során mind a program előnyeiről és nehézségeiről tájékoztatás történik.

2. ábra: A „Pápai modell” főbb elemei

4. A kutatás jelentősége

Bár a kutatás legnagyobb eredményének a „Pápai modell” azonosítása és bemutatása áll, a kutatás egyéb jelentőséggel is bír a korai multilingvális–multikulturális kutatás és oktatás terén. Ezek a következők:

1. A szakirodalmat hangsúlyozottan interdiszciplináris oldalról közelíti meg: ismerteti és összehasonlítja az elméleteket és a vitás kérdéseket, mialatt a konklúziók levonásával szilárd teoretikus háttérrel biztosít az empirikus kutatáshoz. Ezen túlmenően felismeri a szakirodalom hiátusait és igyekszik azokat kitölteni az adott empirikus kutatás érvényes jelentéseivel, valamint új értelmezésekkel bővíti a korai gyermekkori nyelvfejlesztés területét.
2. Olyan módszereket alkalmaz (pl. interjúk különböző szülői kategóriákkal, interjú óvodáskorú gyerekekkel, megalapozott elmélet), amelyek kevésbé elterjedtek a kisgyermekkorral foglalkozó nyelvpedagógia kutatási gyakorlatában, s ezeket a módszereket a triangulálás céljával gyűjti össze.
3. A PM megfigyelésén és bemutatásán túl a kutatás célja a hatások hálózatának felfedezése, azaz a különféle szereplők kapcsolatainak, a nyelvi, társadalmi és kulturális jelenségek, valamint a kisgyermekkori nyelvfejlesztés elméleti és gyakorlati összefüggéseinek feltárása.
4. A kutatás megfigyeli, felismeri és azonosítja a szereplők szükségleteit és felelősségét a korai multikulturális nevelésben. Emellett ráirányítja a figyelmet a jelen szituációra, az elért eredményekre, valamint bemutatja a jelenlegi helyzet és a jövőbeli lehetőségek közötti különbséget.
5. Mivel mostanáig nincs dokumentálva a Pápai modell, az értekezés információforrásként is szolgálhat a program és a kora gyermekkori multilingvális–multikulturális nevelés előnyeiről és nehézségeiről. Ennek köszönhetően a dolgozat ajánlható kutatóknak, aktív résztvevőknek, oktatási döntéshozóknak, óvodapedagógusoknak és óvodapedagógus-hallgatóknak, szülőknek és informálódni szándékozó laikusoknak; mindazoknak, akik érdeklődnek a terület elméleti alapjai és gyakorlati megvalósítása iránt.

5. További kutatási irányok

Egy interdiszciplináris disszertáció többféle irányban nyithat utat a tudományos kutatások számára. Jelen esetben a legajánlottabb területek a nyelvészeti és a pedagógiai tudományok. Érdekes lenne egy utánkövetéses vizsgálat elvégzése, egy olyan longitudinális kutatásé, amely a (transz)migráns résztvevők nyelvi és/ vagy kulturális hozadékára irányul olyan kérdések mentén, mint például: *Hogyan befolyásolta a Magyarországon töltött időszak a gyerekek későbbi személyes és iskolai pályafutását? Miképp tudtak profitálni a Magyarországon szerzett nyelvi és kulturális hatásokból? Milyen mértékben fejlődött nyelvi kompetenciájuk? Mi maradt a magyar nyelvből? Mennyiben befolyásolta a későbbiekben magyar nyelv a nyelvtanulást, különös tekintettel a nyelvtanulási motivációra és az idegen nyelvekhez és kultúrákhoz kapcsolódó attitűdre?*

Egy másik releváns pont lehetne az átmenet a multilingvális–multikulturális óvodából az iskolába olyan kérdések segítségével, mint például: *Miképp segítette az óvoda a gyerekek nyelvi fejlődését és akkulturációs stratégiáját? Milyen tekintetben volt hasznos ebbe az óvodába járni az iskola szempontjából? Melyek voltak az átmenet nehézségei és pozitívumai? Nehezebb vagy könnyebb volt az átmenete a multilingvális–multikulturális óvodából érkezetteknek, mint az egynyelvű óvodába járt társaké?*

Szintén sok tanulsággal járhatna összehasonlítani a Fáy András Lakótelepi Óvoda működését hasonló arculatú óvodákéval, pl. kétnyelvű, multilingvális, nemzeti kisebbségi óvodákkal Magyarországon és külföldön. Az értekezésben bemutatott eredmények használatával és kiterjesztésével a további vizsgálatok még inkább középpontba állíthatnák a nyelvpedagógiának ezt az alulreprezentált területét és innovatív hozadékokkal szolgálhatnak a korai multilingvális–multikulturális nevelés elméleti és gyakorlati síkjain egyaránt.

Hivatkozások

- Bakker, E. J. (Ed.). (2010). *A Companion to the Ancient Greek Language*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Bartha, Cs. (1999). *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Berry, J.W. (2008). Globalisation and acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 32, pp. 328-336. doi:10.1016/j.ijintrel.2008.04.001
- Brown, J. D. (2001). *Using Surveys in Language Programs*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, J. D. & Rodgers, T. S. (2002). *Doing Second Language Research*. Oxford: Oxford University Press.
- Cs. Czachesz, E. (1998). *Multikulturális nevelés*. Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió.
- Cummins, J. (1976). The Influence of bilingualism on Cognitive Growth: A Synthesis of Research Findings and Explanatory Hypotheses. *Working papers on Bilingualism*. April, pp. 1-43.
- Denzin, N. K. (1978). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. (2nd edn.). New York: McGraw-Hill.
- Dörnyei, Z. (2007): *Research Methods in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Feischmidt, M. (1997). Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzusa. In Feischmidt, M. (Ed.), *Multikulturalizmus*, (pp. 7-28). Budapest: Osiris Kiadó Láthatatlan Kollégium.
- Freeman, D. (1998). *Doing Teacher Research: From Inquiry to Understanding*. Boston: Heinle and Heinle.
- Guion, L. A., Diehl, D. C. & McDonald D. (2002). *Triangulation: Establishing the Validity of Qualitative Studies*. Institute of Food and Agricultural Sciences, University of Florida. Retrieved February 5, 2014, from <http://edis.ifas.ufl.edu/fy394>
- Janesick, V. J. (1994). The dance of qualitative research design: metaphor, methodology, and meaning. In Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Eds.), *Handbook of Qualitative Research*, (pp. 209-219). Thousand Oaks: Sage.
- Johnstone, R. (2002). *Addressing 'the age factor': some implications for languages policy*. Guide for the development of Language Education Policies in Europe - From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Strasbourg, Council of Europe Reference Study Retrieved October 19, 2014, from <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/JohnstoneEN.pdf>

- Kitzinger, A. (2009 a). Bevándorlás, többnyelvűség és identitás a XXI. századi Finnországban. In Kovács, J. & Márkus, É. (Eds.), *Kéttannyelvűség pedagógusképzés, kutatás, oktatás (pp. 187-198.)*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Kitzinger, A. (2009 b). Children in our Multilingual-Multicultural Europe. In Tengerdi, A. & Varga, L. (Eds.), *A gyermekkor narratívái*, (pp. 17-29.). Sopron: Edutech.
- Kovács, J. (2002). Az alsó fokú angolnyelv-oktatás helyzete Magyarországon az európai Unióhoz való csatlakozás küszöbén. *Modern Nyelvoktatás*, Vol. VIII. Issue 4, pp.30-36.
- Kovács, J. (2008). Innováció a kéttannyelvűségben: a párban történő magyar–angol általános iskolai program vizsgálata. In Vámos, Á. & Kovács, J. (Eds.), *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban: Jubileumi tanulmánykötet*, (pp. 187-212). Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Kovács, J. (2009 a). *A gyermek és az idegen nyelv*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Kovács, J. (2009 b). *Az óvodáskori nyelvtanulás, mint jelenség*. Retrieved April 25, 2013, from <http://www.pagony.hu/az-ovodaskori-nyelvtanulas-mint-jelenseg>
- Kovács, J. (2009 c). Kéttannyelvű tanító- és óvodapedagógus-képzés az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai karán. In Kovács, J. & Márkus, É. (Eds.), *Kéttannyelvűség – pedagógusképzés, kutatás, oktatás*. Budapest: ELTE TÓK.
- Krashen, S. (1981). *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Oxford: Pergamon.
- Lenneberg, E. (1967). *Biological foundations of language*. New York: Wiley.
- Nádasi, M. (2004): A kikérdezés. In: Falus, I. (Ed.), *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*, (pp. 171-211). Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Navracsics, J. (2007). *A kétnyelvű mentális lexikon*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Navracsics, J. (2008). A kétnyelvűség pszicholingvisztikájáról – dióhéjban. In Vámos, Á. & Kovács, J. (Eds.), *A két tanítási nyelvű oktatás elmélete és gyakorlata 2008-ban*, (pp. 43-60). Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Navracsics, J. (2010). *Egyéni kétnyelvűség*. Szeged: Szegedi Egyetem Kiadó.
- Rédei, M. (2007). *Mozgásban a világ: A nemzetközi migráció földrajza*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Seidman, I. (2002). *Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Strategic Airlift Capability (2013). NSPA - NATO Support Agency. Retrieved February 5, 2013, from <http://www.nspa.nato.int/en/organization/NAMP/sac.htm>

- Torgyik, J. (2005). *Fejezetek a multikulturális nevelésből*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Varga, A. (2006). Multikulturalizmus – inkluzív oktatási rendszer. In Forray R., K. (Ed.), *Alapismeretek a romológia asszisztens képzéshez*, Pécs: PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék.

Publikációk az értekezés témájában

- (in press). A Chapter from Hungarian Multilingual–Multicultural Education. *Neveléstudomány online*. www.nevelestudomany.elte.hu
- (2015). A Pápai modell: egy multilingvális–multikulturális óvoda születése. In Simon, I. Á. (Ed.), *A kisgyermekkorai nevelés módszertana*, (pp. 103-117.). Szombathely: Nyugat-magyarországi Egyetem Regionális Pedagógiai Szolgáltató és Kutató Központ.
- (2014). Multilingual-multicultural challenges in the kindergarten [Abstract]. In Enever, J. (Ed.), *Early Language Learning: Theory and Practice in 2014*. (p. 46.). Umeå: Umeå University.
- (2014). Középpontban a kisgyermeknevelés. (with Varga, L.) *Vivat Academia*, Issue XII/2. pp. 16-17.
- (2014). Nemzetközi trendek a korai nyelvfejlesztésben. *Soproni Téma*, Issue 3/35. p. 4.
- (2014). Nyelv és kultúra. *Soproni Téma*, Issue 3/33. p. 4.
- (2014). Az óvónő, a „négykezű anya”. *Soproni Téma*, Issue 2/40. p. 4.
- (2013). Többnyelvű Európa [Review of the book *Multilingual Europe: Diversity and Learning*]. *Képzés és Gyakorlat: Training and Practice*, Issue 11/3-4. pp. 197-202.
- (2013). Kit nevezünk kétnyelvűnek? *Soproni Téma*, Issue 2/19. p. 4.
- (2013). Megszelídített Babel. *Soproni Téma*, Issue 2/7. p. 5.
- (2012). Cultures and Languages in Action in a Hungarian Kindergarten [Abstract]. In Varga, L. (Ed.), *Humántudományi kutatások a pedagógusképzés szolgálatában: Generációk találkozása*. (p. 138.). Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
- (2010). Korai nyelvfejlesztés Európában és Magyarországon. *Képzés és Gyakorlat: Training and Practice*, Issue 8/1. pp. 91-98.
- (2009). Bevándorlás, többnyelvűség és identitás a XXI. századi Finnországban. In Kovács, J. & Márkus, É. (Eds.), *Kéttannyelvűség - pedagógusképzés, kutatás, oktatás*, (pp. 187-198.). Budapest: ELTE - Eötvös Kiadó.
- (2009). Children in our Multilingual-Multicultural Europe. In Tengerdi, A. & Varga, L. (Eds.), *A gyermeklét narratívái: "Örökkék ég a felhők mögött"*, (pp. 17-29.). Sopron: Edutech Kiadó.
- (2009). *The Theory and Practice of Multilingualism in the European Union*. Saarbrücken: VDM Verlag.

- (2002). Pages of a Storybook: an Account of a British–Hungarian Project of Cultural Studies. In McRae, J. (Ed.), *Reading Beyond Text: Processes and Skills*, (pp. 325-344). Sevilla: University of Sevilla.
- (2001). *Zoom In – on Britain and Hungary*. Student’s Book (with Andrews, M., Pohl, U., Simon, P., Tóth I., Végh, G.) London: Swan Communication.
- (2001). *Zoom In – on Britain and Hungary*. Teacher’s Book (with Andrews, M., Pohl, U., Simon, P., Tóth I., Végh, G.) London: Swan Communication.

További publikációk

- (2014). Motivációk a nyelvtanulásban. *Soproni Téma*, Issue 3/11. p. 4.
- (2013). A használható nyelvtudásért. *Soproni Téma*, Issue 2/39. p. 4.
- (2013). Kik azok az Erasmus-hallgatók? *Soproni Téma*, Issue 2/33. p. 4.
- (2011). Horvát Dorottya Csenge, az OTDK háromszoros nyertese. *Vivat Academia*, Issue IX/3. pp. 14-15.
- (2010). Észak és Dél: két európai tanulmányút tanulságai. *Vivat Academia*, Issue VIII/4. p. 11.
- (2006). Nem csak nyelvtanároknak!: Beszámoló egy svéd tanulmányútról. *Vivat Academia*, Issue IV/2. p. 21.
- (2006). Report on a European workshop titled ”Multiculture, Plurilingualism and Democracy”. <http://domi.paris.free.fr/Malmo/Report%20Arianna.pdf>
- (1999). Az égő hegedű. In Raicsné Horváth, A. (Ed.), *ÓTE Tükörkép*, (pp. 86-95). Baja: Óvó- és Tanítóképzők Egyesülete.

Előadások az értekezés témakörében

2015. március 30. *Multilingvális és multikulturális kihívások egy magyar óvodában.* Előadás a 25. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson, Budapest: PPKE.
2014. augusztus 29. *A korai többnyelvűség és multikulturalitás relációi egy interdiszciplináris kutatás tükrében.* Plenáris előadás a Befogadás és sokszínűség az óvodában című konferencián, Pápa: Pápai Városi Óvodák.
2014. június 12. *Multilingual-multicultural challenges in the kindergarten.* Előadás az Early Language Learning: Theory and Practice in 2014 című nemzetközi konferencián, Umeå: Umea University.
2014. április 8. *Linguistic Challenges in a Hungarian Multilingual-Multicultural Kindergarten.* Előadás az Innovation and Cooperation in Early Childhood Pedagogy című nemzetközi konferencián, Sopron: NymE BPK.
2013. április 23- május 2. *Multilingualism and Identity in the 21st Century Europe.* Öt előadás az Erasmus vendégoktatói látogatás keretében, Klagenfurt: Alpen-Adria Universität.
2013. május 24. *Multilingvális és multikulturális kihívások egy magyar óvodában.* Előadás A korai idegen nyelvi fejlesztés elmélete és gyakorlata című nemzetközi konferencián, Budapest: ELTE TÓK - Goethe Institut - British Council.
2012. április 12. *Cultures and Languages in Action in a Hungarian Kindergarten.* Előadás a Képzés és Gyakorlat folyóirat Humántudományi kutatások a pedagógusképzés szolgálatában: Generációk találkozása című nemzetközi neveléstudományi konferenciáján, Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem.
2012. március 1. *Multilingualism and Social Cohesion in a Hungarian Kindergarten.* Előadás az Európa Tanács Pestalozzi workshopjának Multilingualism and Social Cohesion című nemzetközi konferencián, London: British Council.
2011. február 4. *Nyelvpedagógiai vizsgálatok egy multilingvális, multikulturális magyar óvodában.* Előadás az V. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencián, Budapest: Nyelvtudományi Intézet.
2011. június 29. *A korai nyelvi nevelés kutatása interkulturális környezetben Pápán.* Előadás a Nemzetközi konferencia a kétnyelvűségről című nemzetközi konferencián, Pápa: Pápai Városi Óvodák.
2011. augusztus 30. *Linguistic Challenges in a Hungarian Multilingual-Multicultural Kindergarten.* Poszter bemutató a Közép-európai Nyelvészeti Doktorandusz Konferencián (CECIL'S), Piliscsaba: PPKE, BTK.
2010. november 9. *Nyelvi kihívások egy többnyelvű magyar óvodában.* Előadás a Tudomány Napja alkalmából rendezett konferencián, Sopron: NymE, BPK.

2010. október 1. *Our Multilingual Europe*. Előadás a Supporting Teaching in a Multicultural School című európai workshopon, Tampere: OPEKO.

2009. október 2. *An Encounter of European and Hungarian Values in Early Childhood Language Development*. Előadás az 50 éves a felsőfokú óvodapedagógus-képzés című konferencián, Sopron: NymE, BPK.

2007. április 24. A korai nyelvfejlés európai háttere. Előadás a Világ-nyelv Napja alkalmából rendezett konferencián, Sopron: NymE, BPK.

További előadások

2014. április 8. *Early Childhood Language Development at the University of West-Hungary*. Előadás az Innovation and Cooperation in Early Childhood Pedagogy című nemzetközi konferencián, Sopron: NymE BPK.

2014. szeptember 29. *Language Specialisations at the University of West-Hungary*. Előadás a Mini Nemzetközi Héten, Olomouc: Palacky University.

2013. március 21. *Training Pre-School Teachers of English at the University of West-Hungary*. Előadás a Nemzetközi Napon, Msida: University of Malta.

2013. március 21. *Early Childhood Bilingualism at the University of West-Hungary*. Előadás a Nemzetközi Napon, Msida: University of Malta.

2013. június 10. *Foreign Languages in Early Childhood at the University of West-Hungary*. Előadás a Language teaching Skills as a Key to Promote Professional Skills and Improve Cultural Integration című nemzetközi konferencián, Reggio Calabria: Università per Stranieri "Dante Alighieri".

2010. június 16. *The national and ethnic minorities in Hungary*. Előadás az Európai Bizottság Active Citizens for Europe című nemzetközi Comenius workshopján, Saariselkä: University of Helsinki.

2010. május 10. *Bilingual Education at the University of West-Hungary*. Előadás az Európai Bizottság The CLIL Approach in a Bilingual Environment című nemzetközi workshopján, Palma de Mallorca: Conselleria d'Educacio i Cultura.

2008. november 12. *Bevándorlás, többnyelvűség és identitás a XXI. századi Finnországban*. Előadás a Kéttannyelvűség - pedagógusképzés, kutatás, oktatás című konferencián. Budapest: ELTE TÓK.

2007. június 21. *Nyelvi képességek fejlesztése Európában és Magyarországon*. Előadás az Országos óvodapedagógiai és tanítói konferencián, Kecskemét: Tanítóképző Főiskola.

2006. április 25. *Multikulturalizmus, többnyelvűség, demokrácia Svédországban*. Előadás a Világ-nyelv Napján, Sopron: NymE BPK.

2005. december 11. *Swedish-Hungarian Cultural Relations*. Poszter bemutató az Európa Tanács “Multiculture, Plurilingualism and Democracy” című nemzetközi workshopján, Malmö: Uppsala Universitet.
2005. december 12. *Cultural Heritage in Hungary*. Poszter bemutató az Európa Tanács “Multiculture, Plurilingualism and Democracy” című nemzetközi workshopján, Malmö: Uppsala Universitet.
2003. június 22. *Food and the Senses in British Studies*. Előadás a British Council “Intercultural studies in the Web” című Hornby-szemináriumán, Kraków: British Council.
2002. február 5. *Looking into Britain through Hungarian Eyes*. Előadás a ”Zoom In – on Britain and Hungary” című könyv bemutatóján, Budapest: Brit Nagykövetség.
2001. január 20. *Culture in the Text Book*. Előadás a Cultural aspects of language learning című MATSDA-konferencián, Leeds: Metropolitan University.
1998. március 16. *Postcolonial Literature in the English Language Classroom*. Előadás a British Council 13. Angol irodalomtanítási konferenciáján, Oxford: Corpus Christi College.
1997. október 17. *Colonial and Immigration Britain in the 20th Century*. Előadás az IATFEL 7. Nemzetközi konferenciáján, Budapest: IATEFL.